

Dr Ivana Đorđev¹

Dr Nataša Sturza Milić²

Visoka strukovna vaspitačka i medicinska škola u Vršcu

Original scientific paper

UDC: 371.214.1

DOI: 10.5937/IstrPed2202284D

PRENOSIVE VEŠTINE U NASTAVNOM PROGRAMU STRUKOVNIH STUDIJA ZA VASPITAČE³

Rezime: U savremenom društvu nije dovoljno posedovati samo stručna znanja i veštine u određenoj (stručnoj) oblasti. Od zaposlenih i posebno onih koji se pripremaju za ulazak na tržište rada očekuju se sve više i osnažene dodatne – prenosive veštine, kao što su: interpersonalne, analitičke, tehničke, organizacione i intrapersonalne – lične veštine. Istraživanje čije rezultate prezentujemo u ovom radu imalo je cilj da se prepoznaju iskazi kojima se u silabusima nastavnih predmeta programa za vaspitače osnovnih strukovnih studija Visoke škole u Vršcu upućuje na osnaživanje ovih veština, kao i da se utvrdi njihova zastupljenost. Sa tim ciljem pregledano je ukupno 70 silabusa, koji su objedinjeni u Knjizi predmeta za program Strukovni vaspitač. Rezultati istraživanja pokazali su da silabusi posmatranog studijskog programa sadrže ukupno 763 iskaza kojima se upućuje na osnaživanje prenosivih veština budućih vaspitača, odnosno da je oko 20% svih iskaza posmatrane Knjige predmeta usmereno na osnaživanje prenosivih veština studenata. Nema nijednog silabusa kojim se ne ukazuje (određenim brojem iskaza) na osnaživanje neke od prenosivih veština studenata, a bezmalo dve trećine svih silabusa u Knjizi predmeta čine silabusi koji sadrže 10 i više iskaza usmerenih na jačanje prenosivih veština, polaznika predmeta. Dominiraju iskazi kojima se pretpostavlja osnaživanje interpersonalnih veština (u prvom redu komunikacijskih), intrapersonalnih (najpre osnaživanje kritičkog mišljenja i proučavanja literature), te digitalnih prenosivih veština. Dobijeni rezultati potvrdili su primarnu hipotezu da se u silabusima nastavnih predmeta inoviranog studijskog programa Strukovni vaspitač osnovnih strukovnih studija Visoke škole u Vršcu u znatnoj meri javljaju iskazi o osnaživanju prenosivih (pre svega, komunikacijskih, ličnih i digitalnih) veština koje mogu olakšati i ubrzati proces ulaska diplomiranih vaspitača na tržište rada i pripremiti ih za celoživotno učenje i efikasan profesionalni razvoj. Realizovano istraživanje može biti motivacija za dalja, komparativna i dr. istraživanja o integraciji prenosivih veština u visokoškolsku nastavu i nudi putokaze za praktične implikacije.

Ključne reči: nastavni program, osnovne strukovne studije, prenosive veštine, vaspitač.

¹ ivanacurcin@yahoo.com

² natasasturzamilic@gmail.com

³ Ovaj rad nastao je u okviru razvojnointraživačkog projekta *Značaj prenosivih (komunikacijskih, ličnih, digitalnih) veština za profesionalni razvoj vaspitača u AP Vojvodini*, podržanog od strane Pokrajinskog sekretarijata za visoko obrazovanje i naučnoistraživačku delatnost (br. 142-451-2183/2022-02), a koji realizuje istraživački tim Visoke škole u Vršcu (2022/2023. godina).

Kontekstualizacija istraživanja

Globalni kontekst u kojem živimo, vaspitavamo i obrazujemo mlade generacije i unapređujemo i modelujemo sopstvena znanja, veštine i stavove obojen je robotizacijom, automatizacijom i kompjuterizacijom, koje su uticale bezmalo na sve sfere ljudskog života. Promenilo se svakodnevno okruženje i sredstva za proizvodnju (Tadić, 2022: 257–263). Izmenjen je način komuniciranja među ljudima – zavlada je kultura brzih odgovora i navika „neprekidnog prekidanja”. Deca danas odrastaju i žive u svetu konstantne (onlajn) prisutnosti, društvenih promena, napretka tehnologija, modernizacije, a obrazovanje ima pred sobom kompleksan zadatak – da mlade pripremi i osposobi za ovakav svet i dalje od toga – koliko može i ume, da ih osposobi za svet budućnosti. Otuda i potreba za kontinuiranim profesionalnim razvojem i celoživotnim učenjem posebno odraslih koji, obrazujući i vaspitavajući mlade i prenoseći na njih svoja znanja, umenja i vrednosne stavove – kreiraju u neku ruku i samu budućnost (Dimitrova, 2018: 909–914). U skladu sa tim, kada je u fokusu vaspitanje i obrazovanje najmlađih, *Osnove programa predškolskog vaspitanja i obrazovanja* (Godine uzleta, 2018), čija je implementacija u Republici Srbiji u toku, između ostalog, ističu potrebu za razvojem kompetencija kojima se obezbeđuje kontinuitet obrazovanja i celoživotnog učenja.

Da bi se profesionalno razvijalo u ovom savremenom, dinamičnom i promenljivom društvu (a posebno na tržištu rada) nije više dovoljno posedovati samo stručna znanja i veštine u određenoj oblasti (takozvane *tvrde veštine*, engl. *hard skills*). Ističe se potreba za razvijenim i osnaženim *prenosivim* (*transverzalnim* / *transferabilnim* / *mekim* / engl. *soft-skills*) *veštinama* (Robles, 2012: 453–465; Prince, 2013; Balcar, 2016: 453–470; Koruga, 2016: 145–155; Melser, 2018; Fabian, 2019; Calero López & Rodríguez-López, 2020; Topalović & Radlovački, 2020; Lazarević, Savić, Vjetrov, & Marinković, 2022: 57–74). U prenosive veštine ubrajaju se: *interpersonalne veštine* (kao što su timski rad, komunikacijske veštine, veštine rešavanja problema...), *analitičke veštine* (istraživačke veštine, veštine prikupljanja, analize i interpretacije podataka...), *tehničke veštine* (koje podrazumevaju rad sa određenim mašinama, programima i digitalne veštine...), *organizacione veštine* (određivanje prioriteta, upravljanje vremenom, zadacima i resursima, koordinacija), *intrapersonalne – lične veštine* (među kojima dominiraju kritičko mišljenje, kreativnost, refleksivnost, pouzdanost, tačnost, integritet...; Đorđev, Prtljaga, P., Prtljaga, J., Nedimović, & Stojanović, 2016: 6–9). Prenosive veštine mogu se preneti i primeniti u različitim (privatnim, poslovnim, porodičnim...) kontekstima (otuda i naziv prenosive). Mogu se usvajati, razvijati i osnaživati, a stižu se kroz formalno i druge vidove obrazovanja i ne samo kroz obrazovne procese – usvajaju se i razvijaju i u svakodnevnom životu kao rezultat interesovanja, hobija, društvenih, profesionalnih i ličnih aktivnosti pojedinca (Prtljaga, Nedimović, & Sturza Milić, 2021: 273–286). Predstavljaju i svojevrsni inventar sredstava koja pomažu da se premestimo u novu ulogu: osiguravaju profesionalnu dugovečnost karijere, a pomažu da se lakše i spremnije istraže „bočne” dimenzije karijere. Razvoj prenosivih veština povezan je sa ciljevima Evropske unije u pogledu veće prohodnosti kroz zanimanja i povećanja zaposlenosti kroz aktivnosti preduzetništva; pretpostavlja modernizaciju sistema obrazovanja, na način koji podrazumeva uključivanje što većeg broja veština u nastavni plan i program koje mogu olakšati i ubrzati proces ulaska na tržište rada (*Transverzalne veštine: otvoreni metod koordinacije u obrazovanju i obuci*, v. Literatura i izvori).

Početak XXI veka godine prenosive veštine okarakterisane su kao „veštine koje su potrebne skoro svakome kako bi obavljao skoro svaki posao” (*Commission for employment and skills*, UK, 2009). U dokumentu Evropske komisije *Promišljanje o obrazovanju: ulaganje u veštine za bolje socioekonomske ishode* iz 2012. godine istaknuto je da je neophodno uložiti dodatne napore u razvoj prenosivih veština, kao što su sklonost kritičkom razmišljanju, inicijativi, rešavanju problema i timskom radu (Đorđev et al., 2016: 6). U *Portfoliju veština neophodnih za zapošljivost*

mladih na regionalnom nivou (Batelić et al., 2017) obuhvaćeni su rezultati analiza ključnih veština neophodnih za prilagođavanje mladih tržištu rada u državama Zapadnog Balkana, između ostalog i u Srbiji. Na osnovu pregleda ključnih veština i kompetencija koje su navedene za svaku zemlju identifikovano je i opisano više veština koje su prepoznate kao značajne u svim ili skoro svim državama: za mlade u Srbiji su to, između ostalog, komunikacijske veštine, timski rad, kompjuterske veštine, veštine rešavanja problema, kritičko mišljenje itd. (Isto, 26–28). U *Nacionalnoj strategiji za mlade 2015–2025.* definisano je više strateških ciljeva koji predstavljaju promene koje treba postići kada se radi o mladim ljudima. Jedan od ključnih rezultata koji treba postići jeste razvoj programa koji bi omogućili sticanje, prenošenje i primenu prenosivih veština kroz odgovarajuće programske podrške. Ovome valja pridodati i promišljanja o značaju osnaživanja prenosivih veština sadržana u dokumentima i aktivnostima globalnih organizacija kao što su: OECD (*The Organisation for Economic Cooperation and Development*) – *Budućnost obrazovanja i veština 2030*, WEF (*The World Economic Forum*) – *Strateški okvir za razumevanje budućnosti obrazovanja i veština* i UNESCO (*The United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization*) – *Obrazovanje za održivi razvoj 2030*.

U literaturi i digitalnim izvorima prenosive veštine se neretko doživljavaju kao: STEPENICE USPEHA, ŽIVOTNE VEŠTINE, VEŠTINE NEOPHODNE ZA ZAPOŠLJAVANJE, ali i kao VEŠTINE ZA PONETI, KLJUČNE VEŠTINE 21. VEKA, (engl.) MUST-HAVE VEŠTINE; vide se i kao jedan od NAJVREDNIJIH ALATA ZA POSTIZANJE USPEHA U 21. VEKU. Njihovo osnaživanje u skladu je sa specifičnostima učenja odraslih, u osnovi je celoživotnog učenja i profesionalnog razvoja. Sve prethodno rečeno apostrofira potrebu za ulaganjem dodatnih napora u osnaživanje prenosivih veština, koje se neretko imenuju i kao VEŠTINE ZA BUDUĆNOST, VEŠTINE BUDUĆNOSTI, (engl.) *FUTURE-PROOFING SKILLS* i sl. Kada u fokusu imamo zadatak obrazovnog sistema da pripremi mlade, treba naglasiti da je ta budućnost već tu, pred nama (Topalović & Radlovački, 2020). A splet i popis prenosivih veština permanentno se menja, u skladu sa potrebama aktuelnog konteksta. Oblast visokog obrazovanja, kako Fernando (2016: 53–54) ističe, pod pritiskom je kao nikada ranije da pripremi studente za aktivan rad i učešće u ovakvom kompleksnom svetu; poslodavci žele profesionalce koji mogu da pokažu i primene prenosive veštine – kvalitete koji ih čine prilagodljivijima, proaktivnijima, otpornijim i odgovornijim saradnicima. U nastavku, donosimo hronološki osvrt na neka od istraživanja i promišljanja koja su u fokusu imala integraciju prenosivih veština u (van)nastavni rad, navodeći, radi obuhvatnijeg uvida, i ona koja nisu isključivo vezana za studente već i za zaposlene u vaspitno-obrazovnom sistemu, u našoj zemlji, kao i van nje.

Osvrt na prethodna istraživanja

Istraživanje sprovedeno 2014. godine (Somprach, Popoonsak, & Sombatteera, 2014: 842– 846) u severoistočnom regionu Tajlanda imalo je cilj da razvije prenosive veštine nastavnika, koji rade u osnovnim školama. Nakon izgradnje programa, ispitivanja potreba, modela i tehnika u razvijanju prenosivih veština, verifikacije programa i spoljne validacije, program je bio sproveden u 15 pilot škola. Nakon sprovođenja evaluacije, utvrđeno je da su nastavnici koji su osnaživani kroz navedeni program da primenjuju prenosive veštine bili inovativniji i efikasnije primenjivali komunikacijske i veštine prezentovanja, a učenici su imali viši nivo postignuća u učenju i bili su zadovoljniji radom nastavnika.

Projekat „Tuning” (Cimatti, 2016: 97–130) preporučuje da se prenosive veštine najbolje mogu podučavati na univerzitetskom nivou na neki od sledećih načina: 1) integrisanjem prenosivih veština u nastavne predmete studija različitog stepena, 2) sprovođenjem seminara i radionica za podučavanje različitih prenosivih veština, 3) posvećivanjem dve nedelje na početku svakog semestra obuci prenosivih veština, 4) postavljanjem različitih predmeta za svaku prenosivu

veštinu i njihovim integriranjem u programe sa različitim nastavnicima koji se bave samo nastavom prenosivih veština i 5) posvećivanjem posebnog semestra obuci nekih specifičnih prenosivih veština (Cimatti, 2016: 104). Studija (Pereira & Costa, 2017: 1–12) potkrepljuje važnost autonomije, društvenih i emocionalnih veština u studentskom globalnom univerzitetskom obrazovanju i naglašava osetljivost studenata na transverzalne – prenosive veštine, kako to zahteva trenutno tržište rada.

Studija Univerziteta Jos (*University of Jos, Nigeria*) ispitivala je uspešnost integracije predmeta o prenosivim veštinama u nastavni plan i program na uzorku od 722 studenata Pedagoškog fakulteta ovog univerziteta (Macqual, Umi, & Hutkemri, 2021: 438–460). Rezultati su pokazali značajno poboljšanje u primeni prenosivih veština kod studenata koji su pohađali ove posebno dizajnirane časove u odnosu na tok semestra. No, svi nastavnici inicijalnog obrazovanja stekli su, bez obzira da li su pohađali ove obuke, prenosive veštine na umerenim nivoima. To je ukazalo da treba dodatno ispitati nastavni plan i program za predmete kojima se osnažuju prenosive veštine i povećati broj časova ove nastave.

Cilj istraživanja u Republici Srbiji (Savić, 2020: 243–261) bio je da se ispita i utvrdi mišljenje doktoranada Univerziteta u Beogradu o uvođenju programa za razvoj prenosivih (transferabilnih) veština na doktorskim studijama Univerziteta. Evropski izveštaji, kako autor ističe (Isto, 243), pokazuju da je u poslednjih desetak godina broj univerziteta koji organizuju programe za razvoj prenosivih veština u okviru doktorskih studija porastao za 50%. Rezultati ovog istraživanja pokazali su evidentnu potrebu za uvođenjem ovih programa i u kurikule doktorskih studija na Univerzitetu u Beogradu⁴.

Istraživanja Jovičić Vuković i Papić-Blagojević (2021: 146–148) imalo je cilj da ispita efikasnost visokog strukovnog obrazovanja kroz percepciju prisutnosti znanja, sposobnosti i veština koje je potrebno da visokoškolske institucije razvijaju kod studenata, kao i kroz postojanje karakteristika efikasne visokoškolske institucije. U istraživanju je učestvovalo pet visokih strukovnih škola, a uzorak je činio 361 student. Anketirani su studenti Visoke tehničke škole strukovnih studija u Novom Sadu, Visoke poslovne škole strukovnih studija u Novom Sadu, Visoke škole strukovnih studija za menadžment i poslovne komunikacije iz Sremskih Karlovaca, Visoke škole strukovnih studija za obrazovanje vaspitača i trenera iz Subotice i Visoke tehničke škole strukovnih studija iz Zrenjanina. Rezultati su ukazali da prema mišljenju studenata visokoškolske strukovne škole u najvećoj meri razvijaju znanje, dok su prenosive veštine manje zastupljene (Isto, 146). Rezultati deskriptivne statistike na uzorku studenata visokih strukovnih škola po pitanju karakteristika koje visokoškolske institucije razvijaju kod studenata pokazuju umereno pozitivnu prisutnost. Pored varijable znanje, koje predstavlja glavni element visokog obrazovanja, odnosno „materijal” koji se proizvodi, prenosi i usavršava, po pitanju prenosivih veština studenti su navodili da su su kolegijalnost i preduzetnički duh najzastupljenije (Isto, 148). Kada se sagledaju rezultati deskriptivne statistike koji se odnose na karakteristike visokoobrazovne institucije koju pohađaju, studenti su dostupnost profesora izdvojili kao najzastupljeniju (Isto). Isto tako, prepoznali su da su razvoj kritičkog mišljenja, kognitivne

⁴ Kako Savić (2020: 243–261) ističe, od 2012. godine Univerzitet u Beogradu realizuje program razvoja prenosivih (transferabilnih) veština pod nazivom TRAIN – *Training for the Academic Newcomers*, namenjen akademskoj zajednici, sa ciljem da unapredi veštine potrebne za rad na fakultetima i institutima, da poboljša saradnju među akademskom zajednicom, kao i da osnaži kapacitete akademske zajednice za procese prijavljivanja i implementacije domaćih i međunarodnih projekata. Program je dizajniran za nastavno i naučno osoblje Univerziteta, a značajan deo polaznika ovog programa čine upravo studenti doktorskih studija koji rade pri Univerzitetu. Navedeni program, kako autor ističe, može biti dobra osnova za dalji razvoj programa transferabilnih veština na Univerzitetu u Beogradu (Isto: 250), ali i motivacija i inspiracija za slične aktivnosti u okviru visokog strukovnog obrazovanja.

veštine i kooperativnost manje prisutne, te autorke ističu da bi visoke strukovne škole trebalo da pored formalnih veština, neophodnih za obavljanje posla, razvijaju i prenosive veštine koje studentima kasnije mogu pomoći u budućim poslovnim i životnim situacijama, što je moguće postići kroz unapređenje postojećih kurikuluma ili kroz dodatne kurseve, različite programe neformalnog obrazovanja koji se mogu ponuditi studentima (Isto, 148).

Impulsi za istraživanje

Idući u korak sa vremenom i svetom u kojem živimo i potrebama savremenog obrazovanja, Visoka škola strukovnih studija za vaspitače „Mihailo Palov” u Vršcu (danas: Visoka strukovna vaspitačka i medicinska škola u Vršcu; **u daljem tekstu:** Visoka škola, Vršac/u Vršcu)⁵ sprovela je do sada niz aktivnosti u domenu osnaživanja prenosivih veština, koje su poslužile kao inspiracija i motivacija istraživanja čije rezultate u radu prezentujemo. Nastavno osoblje ove škole tokom akademske 2015/2016. godine pohađalo je u okviru Tempus projekta *Harmonization of Preschool Teacher Curricula in Serbia*, program obuka za trenere koji se sastojao se iz pet modula u ukupnom trajanju oko 100 sati. Program obuka završen je formiranjem tima trenera (iz redova nastavnika Visoke škole) u oblasti prenosivih veština (TEACH tim). Doneta je i primenjuje se na nivou institucije *Strategija za razvoj prenosivih veština (Skills improvement strategy; v. Literatura i izvori)*. Sâm proces razvoja kadra u funkciji je podizanja kvaliteta rada ove obrazovne institucije, koja nastoji da obezbedi kvalitetne visokoškolske nastavnike koji kontinuirano razvijaju svoja znanja, umenja i vrednosne stavove, čime svojim studentima – budućim vaspitačima i od školske 2022/2023. medicinskim sestrama/tehničarima ukazuju na važnost celoživotnog učenja. U okviru izdavačke delatnosti iste škole publikovan je *Vodič za obuku – Training Guidelines* (Đorđev et al., 2016). Zavod za unapređivanje vaspitanja i obrazovanja Republike Srbije akreditovao je, u više ciklusa, programe stručnog usavršavanja koje su osmislili i koje realizuju nastavnici Visoke škole u Vršcu, a tiču se osnaživanja prenosivih veština nastavnika, vaspitača i stručnih saradnika (v. zvanični sajt ustanove: www.uskolavrsac.edu.rs). Formiran je i aktiviran rad Centra za celoživotno učenje, koji pruža vaspitačima i drugim zainteresovanim licima, između ostalog, obuke usmerene na jačanje prenosivih veština. Osmišljen je razvojnoistraživački projekat o značaju prenosivih veština za profesionalni razvoj vaspitača u AP Vojvodini, koji je 2022. godine odobrio Pokrajinski sekretarijat za visoko obrazovanje i naučnoistraživačku delatnost (v. fn 3); u toku je istraživanje koje ima cilj da utvrdi aktuelno stanje – znanja, umenja i vrednosne stavove vaspitača u AP Vojvodini o prenosivim veštinama i njihovom značaju za profesionalni razvoj.⁶

Konačno, radi daljeg podizanja kvaliteta visokoškolske nastave za vaspitače u Vršcu tokom pripremanja materijala za (re)akreditaciju studijskog programa osnovnih strukovnih studija *Strukovni vaspitač* (akreditacija 2022) težilo se (eksplicitnijem) uključivanju što većeg broja prenosivih (najpre komunikacijskih, ličnih, digitalnih) veština u nastavu, kroz silabuse odgovarajućih nastavnih predmeta. Ove veštine su posebno značajne, kako je prethodno istaknuto, jer mogu olakšati i ubrzati proces ulaska diplomiranih vaspitača na tržište rada i pripremiti ih za celoživotno obrazovanje i efikasan profesionalni razvoj. Ove i druge anotacije i zapažanja o značaju osnaživanja prenosivih veština inkorporirane su i u *Publikaciju* – javno

⁵ Visoka strukovna vaspitačka i medicinska škola u Vršcu obavlja stručnu delatnost obrazovanja vaspitača za rad sa decom predškolskog uzrasta na srpskom, rumunskom i romskom jeziku. Od školske 2022/2023, Visoka škola obavlja i stručnu delatnost obrazovanja medicinskih sestara/tehničara, sa ciljem obezbeđivanja visoko stručnih kadrova za pružanje zdravstvene nege dece i omladine, odraslih i starih ljudi, kao i za promociju zdravlja i blagovremenu prevenciju bolesti kod zdrave populacije.

⁶ Sve prethodno navedeno može biti polazište, motivacija i inspiracija za kreiranje istih ili sličnih aktivnosti za razvijanje prenosivih veština na institucionalnom nivou, a kada u fokusu imamo profesiju vaspitača i kadra koji je obrazuje.

publikovan dokument Visoke škole u Vršcu (v. Literatura i izvori), što je još jedna aktivnost usmerena na institucionalni pristup osnaživanju prenosivih veština. Sve prethodno rečeno dalo je impulse za istraživanje koje prezentujemo u ovom radu. Verujemo da, zajedno sa prethodno navedenim aktivnostima Visoke škole u Vršcu, može biti polazište za komparativna i dr. istraživanja, dalja promišljanja na temu prenosivih veština u sistemu visokog (strukovnog) obrazovanja.

Metodološki okvir istraživanja

Predmet istraživanja jesu iskazi⁷ koji ukazuju na jačanje prenosivih veština u silabusima⁸ nastavnih predmeta Knjige predmeta za studijski program osnovnih strukovnih studija – Strukovni vaspitač Visoke škole u Vršcu. *Osnovni problem istraživanja* može se formulirati u vidu sledećeg pitanja: U kojoj meri se u Knjizi predmeta inoviranog studijskog programa Strukovni vaspitač osnovnih strukovnih studija javljaju iskazi kojima se upućuje na osnaživanje prenosivih (pre svega, komunikacijskih, ličnih i digitalnih) veština studenata – budućih vaspitača? *Cilj istraživanja* bio je prepoznati iskaze kojima se u silabusima nastavnih predmetima programa osnovnih strukovnih studija za vaspitače ukazuje na osnaživanje prenosivih (pre svega komunikacijskih, ličnih i digitalnih) veština i utvrditi njihovu zastupljenost u tim silabusima. *Primarna hipoteza* istraživanja je da se u silabusima nastavnih predmeta inoviranog studijskog programa Strukovni vaspitač osnovnih strukovnih studija Visoke škole u Vršcu u znatnoj meri javljaju iskazi koji upućuju na osnaživanje prenosivih (pre svega, komunikacijskih, ličnih i digitalnih) veština budućih vaspitača.

Zadaci istraživanja su:

- utvrditi ukupan broj, prosečnu i procentualnu zastupljenost iskaza koji upućuju na osnaživanje prenosivih veština u svim silabusima Knjige predmeta Visoke škole, Vršac;
- odrediti ukupan i prosečan broj, te procentualnu zastupljenost iskaza u silabusima koji se tiču pojedinačnih (interpersonalnih, intrapersonalnih, digitalnih, organizacijskih i analitičkih) prenosivih veština u Knjizi predmeta Visoke škole, Vršac;
- odrediti najzastupljenije (dominantne) podvrste veština u kategorijama: interpersonalne, intrapersonalne i digitalne veštine, njihovu frekventnost i procentualnu zastupljenost.

Izraditi listu svih metoda izvođenja nastave kojima se u silabusima Knjige predmeta ukazuje na primenu ili osnaživanje prenosivih veština i dati osvrt na literaturu u Knjizi predmeta koja eksplicira osnaživanje prenosivih veština – jesu sekundarni zadaci istraživanja.

Operativne (radne) hipoteze jesu sledeće:

- H1: Oko 20% svih iskaza celovite Knjige predmeta programa Strukovni vaspitač Visoke škole u Vršcu čine iskazi kojima se ukazuje na osnaživanje prenosivih veština studenata.
- H2: U posmatranoj Knjizi predmeta nema nijednog silabusa kojim se ne ukazuje (najmanje jednim iskazom) na osnaživanje neke od prenosivih veština studenata.

⁷ iskaz, iskaz m. 1. a rečima *iskazana misao* (usmeno ili pismeno; *Rečnik srpskoga jezika*, 2011: 464, orig, na ćirilici); govorna realizaciju rečenice, kao jedinice jezičkog sistema, odnosno rečenica povezana sa kontekstom u kojem se njeno značenje komunikacijski interpretira – kontekstualizovana rečenica (Bugarski, 1996: 221).

⁸ silabus, -a m. (na lat. syllabus; grč. sittybos) 2. koncept govora, diskusije, predavanja, kratak sadržaj; 3. nastavni program (Šipka & Klajn, 2008: 1136; izvor na ćirilici); više silabusa čini Knjigu predmeta određenog studijskog programa.

- H3: Manje od jedne trećine svih silabusa čine silabusi nastavnih predmeta koji sadrže 10 i više iskaza usmerenih na osnaživanje prenosivih veština.
- H4: U silabusima nastavnih predmeta najzastupljeniji su (među iskazima o prenosivim veštinama) iskazi kojima se pretpostavlja osnaživanje interpersonalnih veština.
- H5: Među interpersonalnim veštinama najzastupljenije su komunikacijske veštine, među intrapersonalnim to je pouzdanost, dok u kategoriji digitalne veštine nastavnici su prilikom kreiranja silabusa primat dali upotrebi interneta za traganje ka relevantnim informacijama i literaturom.

Priroda i svrha istraživanja uslovile su opredeljenje za *namerni uzorak* – istraživanjem je obuhvaćeno ukupno 70 silabusa (celovita Knjiga predmeta Visoke škole u Vršcu za program Strukovni vaspitač); u svakom silabusu nastavnog predmeta obeleženi su iskazi kojima se osnažuju prenosive veštine budućih vaspitača; razmatrano je osnaživanje prenosivih veština u: ciljevima predmeta, ishodima predmeta, sadržajima, kao i u metodama izvođenja nastave. Osvrt je dat i na literaturu preporučenu za predmete, a u kontekstu razmatranog pitanja. Zarad dobijanja kompletnije slike i procentualne zastupljenosti iskaza o jačanju prenosivih veština u posmatranoj Knjizi predmeta, prebrojani su – bez namere da se oni klasifikuju i dalje ispituju – i svi drugi, raznorodni iskazi koji se u silabusima javljaju i čija je tipologija određena prvenstveno prirodom predmeta za koji se silabusi izrađuju.

Prepoznate interpersonalne veštine, intrapersonalne, prenosive digitalne, organizacijske i analitičke veštine obeležene su u svim silabusima. Ovo prepoznavanje, obeležavanje i klasifikacija iskaza o prenosivim veštinama sprovedena je na više od 70 strana A4 formata. Uz naziv svakog silabusa zabeležen je i broj pojavljivanja iskaza, odnosno procentualna zastupljenost iskaza kojima se ukazuje da će se osnaživati određene prenosive veštine budućih vaspitača. Pojedini silabusi su izdvojeni u posebnu kategoriju – reč je o predmetima u kojima je uočeno naglašeno jačanje prenosivih veština, odnosno o silabusima zasićenim ovakvim iskazima. Prikupljeni podaci obrađeni su analitičkom i deskriptivnom *metodom*, primenom jednostavnih statističkih mera, a praćeni kratkim diskusijama, s obzirom na problematiku pokrenutu određenim pitanjima.

Rezultati i diskusija

Kako pokazuje Tabela 1, u celovitoj Knjizi predmeta, koju čini 70 silabusa predmeta osnovnih strukovnih studija za vaspitače Visoke škole u Vršcu (program Strukovni vaspitač), zabeleženo je ukupno 4270 raznorodnih iskaza; po silabusu to prosečno iznosi 61 iskaz. U silabusu najmanjeg obima (silabus od 285 reči) zabeleženo je ukupno 30 iskaza, dok najkompleksniji silabus (silabus od 761 reči) sadrži tri puta više iskaza: 92 iskaza (u ovaj zbir su ušli raznorodni iskazi, kao i iskazi koji ukazuju na osnaživanje prenosivih veština). Od ukupnog broja iskaza (4270) 763 (17,9%) je onih iskaza koji se tiču jačanja prenosivih veština budućih vaspitača. Dobijeni postotak potvrdio je H1: *Oko 20% svih iskaza celovite Knjige predmeta programa Strukovni vaspitač Visoke škole u Vršcu čine iskazi kojima se ukazuje na osnaživanje prenosivih veština studenata*. Uočeno je i da od prosečnih 61 raznorodnih iskaza po silabusu – 10,9 čine oni kojima se akcentuje osnaživanje prenosivih veština. Dobijeni nalaz nije zanemarljiv i ide u prilog primarnoj hipotezi, posebno ako se u obzir uzme to da nijedan nastavni predmet nije isključivo posvećen osnaživanju ovih veština.

Tabela 1. Ukupan i prosečan broj i procentualna zastupljenost iskaza u svim silabusima Knjige predmeta Visoke škole, Vršac – program osnovnih strukovnih studija Strukovni vaspitač sa akcentom na ukupan i prosečan broj, te procentualnu zastupljenost iskaza koji ukazuju na osnaživanje prenosivih veština

Ukupan broj silabusa	Ukupan broj i procentualna zastupljenost raznorodnih iskaza	Prosečan broj raznorodnih iskaza po pojedinačnom silabusu	Ukupan broj i procentualna zastupljenost iskaza koji ukazuju na osnaživanje prenosivih veština	Prosečan broj iskaza koji ukazuju na osnaživanje prenosivih veština po pojedinačnom silabusu
70	4270 (100%)	61	763 (17.9%)	10.9

Pregled broja i procentualne zastupljenosti silabusa sa određenim brojem iskaza o osnaživanju prenosivih veština u Knjizi predmeta Visoke škole, Vršac (v. Tabelu 2) potvrdio je H2: u posmatranoj Knjizi predmeta nema nijednog silabusa kojim se ne ukazuje (najmanje jednim iskazom) na osnaživanje neke od prenosivih veština studenata. Kao i prethodni, i ovaj nalaz svedoči da je Knjiga predmeta studijskog programa osnovnih strukovnih studija Strukovni vaspitač Visoke škole u Vršcu obogaćena iskazima kojima se ukazuje na jačanje prenosivih veština studenata. Kako pokazuje Tabela 2, najniža stopa zastupljenosti je 5 iskaza o osnaživanju prenosivih veština po pojedinačnom silabusu (takvih je svega 2 silabusa, što čini 2,9% ukupnog broja svih silabusa Knjige predmeta). Najviše je zabeleženo 28 iskaza o jačanju prenosivih veština po jednom silabusu (1,4% ukupnog uzorka)⁹; najčešće se (u 15 silabusa, 21,5%) javlja po 10 iskaza kojima se ukazuje na razvijanje i osnaživanje prenosivih veština studenata.

Ako se izuzmu pojedinačni silabusi koji zbog prirode samog nastavnog predmeta (kao što su, na primer, predmeti *Opšta psihologija* i *Kultura dijaloga*) imaju visoku zastupljenost (više od 12) iskaza koji se tiču prenosivih veština, može se zapaziti (v. Tabelu 2) da je u oko trećini svih silabusa (32,9%) naglašeno jačanje ovih veština – po 10 iskaza nalazimo u 15 silabusa i po 12 iskaza u 8 silabusa. Ako se u obzir uzmu svi silabusi (bez obzira na prirodu predmeta), onda je čak 45 (od ukupno 70) silabusa, odnosno 64,3% silabusa nastavnih predmeta koji sadrže 10 i više iskaza kojima se ukazuje na osnaživanje prenosivih veština (v. Tabelu 2). Ovim je opovrgnuta H3 kojom smo pretpostavili da manje od jedne trećine svih silabusa čine silabusi nastavnih predmeta koji sadrže 10 i više iskaza usmerenih na osnaživanje prenosivih veština. Kako vidimo, naglašeno osnaživanje prenosivih veština budućih vaspitača uočeno je u bezmalo dve trećine silabusa koji čine Knjigu predmeta.

Tabela 2. Zastupljenost silabusa sa određenim brojem iskaza o osnaživanju prenosivih veština u Knjizi predmeta Visoke škole, Vršac – program osnovnih strukovnih studija Strukovni vaspitač

Broj iskaza koji ukazuju na osnaživanje prenosivih veština	Broj silabusa koji sadrži određeni broj iskaza	Procentualna zastupljenost silabusa sa određenim brojem iskaza o osnaživanju prenosivih veština u odnosu na ukupan broj silabusa
0	/	/
1	/	/
2	/	/
3	/	/
4	/	/
5	2	2.9%
6	7	10%
7	4	5.7%
8	8	11.4%

⁹ Primeri silabusa koji su zasićeni iskazima koji se tiču jačanja prenosivih veština dostupni su na adresi: <http://vaspitačice.rs/wp-content/uploads/2022/06/Prilog-4.-Primeri-silabusa.pdf>.

9	4	5.7%
10	15	21.5%
11	3	4.3%
12	8	11.4%
13	3	4.3%
14	5	7.1%
15	4	5.7%
16	2	2.9%
17	1	1.4%
18	1	1.4%
19	/	/
20	2	2.9%
21	/	/
22	/	/
23	/	/
24	/	/
25	/	/
26	/	/
27	/	/
28	1	1.4%
29	/	/
30	/	/
	70	100%

Najčešće se u posmatranim silabusima (v. Tabelu 3) pretpostavlja osnaživanje interpersonalnih veština – 50,59%, tome slede intrapersonalne veštine – 27,92%, dok su na trećem mestu po zastupljenosti digitalne prenosive veštine – 9,96%. Prosečno se po silabusu, kako vidimo u Tabeli 3, javlja oko pet iskaza koji se tiču jačanja interpersonalnih veština, oko tri kojima se upućuje na snaženje intrapersonalnih i oko jedan iskaz u vezi sa digitalnim veštinama. Dobijeni nalazi potvrdili su postavljenu H4: *U silabusima nastavnih predmeta najzastupljeniji su iskazi (među iskazima o prenosivim veštinama) kojima se pretpostavlja osnaživanje interpersonalnih veština.*

Tabela 3. Zastupljenost iskaza u silabusima o pojedinačnim (interpersonalnim, intrapersonalnim, digitalnim, organizacijskim i analitičkim) prenosivim veštinama u Knjizi predmeta Visoke škole, Vršac – program osnovnih strukovnih studija *Strukovni vaspitač*

Vrsta prenosivih veština	Ukupan broj iskaza u svim silabusima	Procentualna zastupljenost iskaza u svim silabusima	Prosečan broj iskaza po silabusu
Interpersonalne	386	50.59%	5.51
Intrapersonalne	213	27.92%	3.04
Digitalne	76	9.96%	1.08
Organizacijske	50	6.55%	0.71
Analitičke	38	4.98%	0.54
Ukupno iskaza	763	100%	10.9 (10.88)

Hipoteza 5 (H5: *Među interpersonalnim veštinama najzastupljenije su komunikacijske veštine, među intrapersonalnim to je pouzdanost, dok su u kategoriji digitalne veštine nastavnici prilikom kreiranja silabusa primat dali upotrebi interneta za traganje ka relevantnim informacijama i literaturom*) delimično je potvrđena (v. Tabelu 4). Među interpersonalnim veštinama dominiraju komunikacijske veštine (248 primera, 32,5% svih iskaza), kako je i pretpostavljeno zbog prirode profesije koja se obrazuje analiziranim nastavnim programom. Kako pokazuju rezultati u Tabeli 4, među intrapersonalnim veštinama nastavnici su koncipirajući nastavne predmete

dominantno ukazivali na potrebu osnaživanja kritičkog mišljenja / kritičkog proučavanja literature (118 iskaza, 15,5%).

Tabela 4. Dominantne podvrste veština u kategorijama: interpersonalne, intrapersonalne i digitalne – pregled zastupljenosti

Interpersonalne veštine	Broj iskaza	Intrapersonalne veštine	Broj iskaza	Digitalne veštine	Broj iskaza
Timski rad	22	Kritičko mišljenje	118 (15,5% svih iskaza)	Aktivno korišćenje Microsoft Office paketa (Word, Excel, PowerPoint...);	19
Komunikacijske	248 (32,5% svih iskaza)	Kreativnost	18	Efikasno korišćenje interneta	24 (3,1% svih iskaza)
Konstruktivno rešavanje problema	18	Refleksivnost	34	Programi za grafički dizajn i programski jezici	9
Ostalo	98	Ostalo	43	Primena društvenih mreža u obrazovnom procesu i nastavi	14
				Ostalo	10
Ukupno	386		213		76

U ranije pomenutom istraživanju Jovičić Vuković i Papić-Blagojević (2021: 146–148) studenti su prepoznali da su razvoj kritičkog mišljenja, kognitivne veštine i kooperativnost manje prisutne veštine u visokom strukovnom obrazovanju (Isto, 148), te da treba uložiti dodatne napore kako bi se one osnažile kroz obrazovni proces. Kako vidimo, tome se težilo prilikom koncipiranja studijskog programa Strukovni vaspitač, koji se ovde analizira. U kategoriji digitalne veštine primat ima efikasno korišćenja interneta za traganje ka relevantnim informacijama/literaturom i dr. (24; 3,1% svih iskaza; v. Tabelu 4).

Pregled metoda izvođenja nastave u silabusima Knjige predmeta koje pretpostavljaju primenu prenosivih veština ukazuju na to da se osnaživanje vrši ne samo sadržajima koji se prezentuju studentima, već i načinom ostvarivanja same nastave. Imajući u vidu jedan od sekundarnih zadataka istraživanja, ovde donosimo popis metoda izvođenja nastave kojima se u silabusima Knjige predmeta ukazuje na primenu ili osnaživanje prenosivih veština:

analitičko slušanje, anticipiranje posledica, argumentovana komunikacija, debata, dijalog, diskusija sa argumentacijom, diskusione grupe, e-learning, interaktivno učenje, komunikativna metoda, konsultativno praćenje i usmeravanje, kooperativni oblici i metode rada, kreativna interakcija, kritičko proučavanje literature, obrazlaganje stavova u raspravi, prezentaciji, problemsko izlaganje, samoorganizovano učenje, stvaranje novih ideja i relacija, sučeljavanje mišljenja, timski rad, traganje za informacijama na internetu.

Namera je bila i da se u okviru sekundarnih zadataka dà osvrt i na literaturu u Knjizi predmeta koja retorikom naslova ukazuje na osnaživanje prenosivih veština. S obzirom na to da celovita Knjiga predmeta koja je obuhvaćena istraživanjem podrazumeva oko 350 referenci – a da je za prenosive eksplicitno naslovom vezano petnaestak naslova (4%) – može se konstatovati da je jedno od polja budućeg delovanja obogaćivanje literature u silabusima programa osnovnih strukovnih studija koji je analiziran i to inkorporiranjem više naslova koji naglašavaju značaj osnaživanja ovih veština za celoživotno učenje i profesionalni razvoj vaspitača.

Zaključak

Dinamika promena koje donose nove tehnologije u svetu rada, kao i društvene promene, ukazuju na potrebu za razvojem prenosivih veština. Prenosive veštine neophodne su i za ostvarivanje novih poslova i zanimanja, kao i prihvatanje i prilagođavanje promenama. Rezultati dobijeni prezentovanim istraživanjem potvrdili su primarnu hipotezu: da se u silabusima nastavnih predmeta inoviranog studijskog programa Strukovni vaspitač osnovnih strukovnih studija Visoke škole u Vršcu u znatnoj meri javljaju iskazi koji upućuju na osnaživanje prenosivih (pre svega, komunikacijskih, ličnih i digitalnih) veština. U prilog konstatovanom stoji da oko 20% svih iskaza celovite Knjiga predmeta čine iskazi kojima se ukazuje na osnaživanje prenosivih veština studenata, da nema nijednog silabusa kojim se ne ukazuje (određenim brojem iskaza) na osnaživanje neke od prenosivih veština studenata i da bezmalo dve trećine svih silabusa u Knjizi predmeta čine silabusi koji sadrže 10 i više iskaza usmerenih na osnaživanje prenosivih veština, polaznika predmeta. U silabusima nastavnih predmeta dominiraju iskazi kojima se pretpostavlja osnaživanje interpersonalnih veština (u prvom redu komunikacijskih), intrapersonalnih (najpre osnaživanje kritičkog mišljenja i proučavanja literature), te digitalnih prenosivih veština. Rečju, inovirani studijski program Strukovni vaspitač Visoke škole u Vršcu obogaćen je iskazima kojima se upućuje na jačanje veština koje mogu olakšati i ubrzati proces ulaska diplomiranih vaspitača na tržište rada i pripremiti ih za celoživotno učenje i efikasan profesionalni razvoj.

Promišljana završavamo akcentujući da je jedna studija Karnegi instituta i Harvarda pre više od jednog veka, davne 1918. godine, došla do podatka da su za uspeh u poslu 15% zaslužne *hard skills* (tvrde, tehničke veštine, specifične za posao koji obavljamo), a čak 85% prenosive, *soft skills* veštine (Stančetić, 2016). Pretpostavlja se da će *meke/prenosive* veštine postati tvrde veštine budućnosti – u prilog rečenom stoji da se već izrađuju elektronski sistemi za automatizaciju procesa raspoređivanja zaposlenih, u kojima su kriterijumi za podelu radnih zadataka po radnom danu, između ostalog, i prenosive veštine koje zaposleni ima (Babić, 2021: 2029– 2032). Nesumnjivo je da smo svi, posebno u vaspitno-obrazovnom sistemu, usred još jednog izazovnog zadatka, jer već u ovom trenutku, svuda u svetu, stasavaju nove generacije – *generacije mekih veština* (Topalović & Radlovački, 2020).

Studentima – budućim vaspitačima i afirmisanim vaspitačima koji već rade sa decom valja omogućiti osnaživanje prenosivih veština, olakšati/predstaviti prepoznavanje i plan razvoja ovih veština, imajući uvek na umu da vaspitač najviše vaspitava onim što jeste, kao ličnost i onim što ume da radi. Za to je potreban sistematičan vaspitno-obrazovni pristup (kroz formalno obrazovanje i druge vidove obrazovanja, putem akreditovanih programa i drugih oblika stručnog usavršavanja...), ali i snažna međuinstitucionalna saradnja, razmena iskustava, kao i dalja i opsežnija istraživanja.

Literatura i izvori:

- Babić, Z. (2021). Sistem za automatizaciju procesa raspoređivanja zaposlenih. *Zbornik radova Fakulteta tehničkih nauka*, 36 /11, 2029–2032. doi: [10.24867/150104Babic](https://doi.org/10.24867/150104Babic).
- Balcar, J. (2016). Is it better to invest in hard or soft skills? *The Economic and Labour Relations Review*, 27(4), 453–470. doi: [10.1177/1035304616674613](https://doi.org/10.1177/1035304616674613)
- Batelić, J., Cvetkovska, E., Dedić, A., Đurović, A., Jevtović, B., Josifovska, M., Knežević, M., Nasufi, I., Pešić, S. i Topalli, I. (2017). *Portfolio vještina neophodnih za zapošljivost mladih na regionalnom nivou* (ur. Škiljević, M., koor. Đurović, A.). Beograd: BOS (Dosije studio). Dostupno na: <https://media.cgo-cce.org/2017/11/Portfolio-vjestina->

- [neophodnih-za-zaposljivost-mladih-na-regionalnom-nivou.pdf](#), datum preuzimanja: 3. 8. 2022.
- Bugarški, R. (1996). *Uvod u opštu lingvistiku*. Beograd: Čigoja štampa.
- Calero López, I. & Rodríguez-López, B. (2020). The relevance of transversal competences in vocational education and training: a bibliometric analysis. *Empirical Res Voc Ed Train* 12, 1–19. doi: [10.1186/s40461-020-00100-0](#)
- Cimatti, B. (2016). Definition, development, assessment of soft skills and their role for the quality of organisations and enterprises. *International journal of quality research*, 10(1), 97–130. doi:10.18421/IJQR10.01-05
- Commission for employment and skills, UK (2009). Dostupno na: https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/247695/0197.pdf, datum preuzimanja: 5. 6. 2022.
- Dimitrova, K. (2018). Formation of soft skills in preschool and primary school age-an important factor for success in a globalizing world. *Knowledge – International Journal*, 28(3), 909–914. Dostupno na: <http://ikm.mk/ojs/index.php/KIJ/article/view/2854>, datum preuzimanja: 1. 8. 2022.
- Đorđev, I., Prtljaga, P., Prtljaga, J., Nedimović, T. i Stojanović, A. (2016). *Vodič za obuku – Training Guidelines*. Vršac: Visoka škola strukovnih studija za vaspitače „Mihailo Palov”. Dostupno na: <https://ec.europa.eu/programmes/erasmus-plus/project-result-content/c9f3e5b8-a996-403c-bec1-bba09c42f3a7/Training%20Guidelines%20over%203.0.pdf>, datum preuzimanja: 3. 8. 2022.
- Fabian, V. Đ. (2019). *Stručne obuke i položaj pojedinca na tržištu rada – istraživanje na primeru Srbije* (doktorska disertacija, Univerzitet u Beogradu, Filozofski fakultet). Dostupno na: <https://uvidok.rcub.bg.ac.rs/bitstream/handle/123456789/3161/Doktorat.pdf?sequence=1>, datum preuzimanja: 4. 8. 2022.
- Fernando, V. M. (2016). Infusion of soft skills in the higher education curriculum: Key to the development of advanced human capital. *Revista Akadèmeia* 15/1, 53– 73. Dostupno na: <http://revistas.ugm.cl/index.php/rakad/article/view/137>, datum preuzimanja: 3. 8. 2022.
- Ignjatov Popović, I. (2016). *Izveštaj o internoj evaluaciji projekta Teach: harmonizacija kurikuluma na visokim školama za obrazovanje vaspitača u Srbiji: 2013–2016*, Novi Sad: Visoka škola strukovnih studija za obrazovanje vaspitača. Dostupno na: http://www.wb-institute.org/meta-content/uploads/pub_Izvestaj-o-internoj-evaluacijiprojekta-TEACH.pdf, datum preuzimanja: 1. 7. 2022.
- Jovičić Vuković, A. i Papić-Blagojević, N. (2021). Ispitivanje efikasnosti visokog strukovnog Obrazovanja. *TREND (XVII Skup trendovi razvoja: „On-line nastava na univerzitetima”*, Novi Sad, 15 – 18. 2. 2021), 146–148. Dostupno na: http://www.trend.uns.ac.rs/stskup/trend_2021/radovi/UP3/UP3.2.pdf, datum preuzimanja: 3. 8. 2022.
- Klajn, I. i Šipka, M. (2008). *Veliki rečnik stranih reči i izraza*. Novi Sad: Prometej. (izvor na ćirilici).
- Koruga, N. (2016). Manifest učenja odraslih za 21. vek – Evropska asocijacija za obrazovanje odraslih (EAEA). *Andragoške studije*, (1), 145–155. Dostupno na: <http://scindeks-clanci.ceon.rs/data/pdf/0354-5415/2016/0354-54151601145K.pdf>, datum preuzimanja: 3. 8. 2022.
- Lazarević, J., Savić, N., Vjetrov, A. i Marinković, E. (2022). Talenti i inovativnost – slučaj Srbije. *Ekonomika preduzeća*, 70(1-2), 57–74. doi: [10.5937/EKOPRE2202057L](#)
- Macqual, S. M., Umi, K. M. S. & Hutkemri, Z. (2021). Integrating soft skills into a teacher education curriculum. *International Journal of Psychosocial Rehabilitation*, 25/02, 438–

460. Dostupno na: <https://www.psychosocial.com/wp-content/uploads/2021/06/PR320043.pdf>, datum preuzimanja: 25. 8. 2022.
- Melser, N. A. (2018). *Teaching soft skills in a hard world*. Rowman & Littlefield.
- Nacionalna strategija za mlade (2015–2025). Dostupno na: <http://www.pravno-informacioni-sistem.rs/SlGlasnikPortal/eli/rep/sgrs/vlada/strategija/2015/22/1/reg>, datum preuzimanja: 1. 3. 2019.
- OECD – Budućnost obrazovanja i veština 2030. Dostupno na: <https://www.oecd.org/education/2030-project/teaching-and-learning/learning/learning-compass-2030/>, datum preuzimanja: 1. 3. 2019.
- Osnove programa predškolskog vaspitanja i obrazovanja, Konceptija osnova programa – Godine uzleta (2018). Beograd: Zavod za unapređivanje obrazovanja i vaspitanja. Dostupno na: <https://ecec.mpn.gov.rs/wp-content/uploads/2020/02/OSNOVE-PROGRAMA-.pdf>, datum preuzimanja: 8. 5. 2022. godine (izvor na ćirilici)
- Pereira, O. P & Costa, C. A. (2013). The Importance of Soft Skills in the University Academic Curriculum: The Perceptions of the Students in the New Society of Knowledge. *International Journal of Business and Social Research* 07/06, 1–12. doi: <http://dx.doi.org/10.18533/ijbsr.v7i6.1052>
- Prince, E. S. (2013). *The advantage: the 7 soft skills you need to stay one step ahead*. Pearson UK.
- Portal namenjen vaspitačicama predškolskih ustanova. <http://vaspitacice.rs/V>. <http://vaspitacice.rs/wp-content/uploads/2022/06/Prilog-4.-Primeri-silabusa.pdf>; datum preuzimanja: 1. 8. 2022.
- Prtljaga, P., Nedimović, T. & Sturza Milić, N. (2021). Communication – one of the key digital competencies for identification and work with the gifted. In (Jerneja Herzog, ed.): *Giftedness in a Variety of Ed. Fields*, Hamburg: Verlag Dr. Kovač, 273–286.
- Publikacija Visoke škole – javno publikovan dokument: <http://vaspitacice.rs/wp-content/uploads/2022/06/Prilog-3.-Izvod-iz-Publikacije.pdf>, datum preuzimanja: 25. 8. 2022.
- Robles, M. M. (2012). Executive perceptions of the top 10 soft skills needed in today's workplace. *Business communication quarterly*, 75(4), 453–465. doi:[10.1177/1080569912460400](https://doi.org/10.1177/1080569912460400)
- Rečnik srpskoga jezika 2007 [2011]: *Rečnik srpskoga jezika* (izmenjeno i popravljeno izdanje), Novi Sad: Matica srpska (izvor na ćirilici). [Ovaj rečnik su izradili: Milica Vujanić, Darinka Gortan Premk, Milorad Dešić, Rajna Dragičević, Miroslav Nikolić, Ljiljana Nogo, Vasa Pavković, Nikola Ramić, Rada Stijović, Milica Radović Tešić, Egon Fekete.]
- Savić, N. (2020). Transferabilne veštine u sistemu visokog obrazovanja. *Godišnjak FPN*, 14(24), 243–261. Dostupno na: <https://www.ceeol.com/search/article-detail?id=934422>, datum preuzimanja: 3. 8. 2022.
- Somprach K., Popoonsak, P. & Sombatteera, S. (2014). Soft Skills Development to Enhance Teachers' Competencies in Primary Schools. *Procedia – Social and Behavioral Sciences* 112, 842–846. Dostupno na: www.sciencedirect.com, datum preuzimanja: 1. 3. 2019.
- Stančetić, 2016: Šta su to meke veštine, <https://www.linkedin.com/pulse/C5%A1ta-su-te-meke-ve%C5%A1tine-stan%C4%8Deti%C4%87-maja>; http://www.nationalsoftskills.org/downloads/Mann-1918-Study_of_Engineering_Educ.pdf, datum preuzimanja: 3. 8. 2022.
- Strategija razvoja veština / Skills improvement strategy – (2012). Dostupno na: <http://www.uskolavrsac.in.rs/wp-content/uploads/2012/09/Strategijarazvoja-vestina-Skills-improvement-strategy.pdf>, datum preuzimanja: 1. 8. 2022.
- Tadić, D. M. (2022). Uticaj Industrije 4.0 na promene u obrazovanju. *Tehnika*, 77(2), 257–263. doi: 10.5937/tehnika2202257T

- Tempus (projektna dokumentacija). Dostupno na: http://teach.edu.rs/wp-content/uploads/2014/07/Draft-report2_Needs-assessment-transversal-skills.pdf, datum preuzimanja: 4. 6. 2016.
- Topalović, I. i Radlovački, G. (2020). *Generacija mekih veština: Budućnost je tu*. Beograd: BOŠ. Dostupno na: <https://www.bos.rs/op/uploaded/Generacija%20mekih%20ve%C5%A1tina.pdf>, datum preuzimanja: 1. 7. 2022.
- Transverzalne veštine: otvoreni metod koordinacije u obrazovanju i obuci*. Dostupno na: <https://omk-obrazovanje.gov.rs/omk-u-srbiji/transverzalne-vestine/>, datum preuzimanja: 1. 7. 2022.
- Visoka škola strukovnih studija za vaspitače „Mihailo Palov” – zvanični sajt: www.uskolavrsac.edu.rs. V. i: <https://www.uskolavrsac.edu.rs/category/key/>, datum preuzimanja: 1. 8. 2022.
- WEF – *Strateški okvir za razumevanje budućnosti obrazovanja i veština*. Dostupno na: <https://intelligence.weforum.org/topics/a1Gbo00000LPPfEAO?tab=publications>, datum preuzimanja: 3. 8. 2022.
- UNESCO – *Obrazovanje za održivi razvoj 2030*. Dostupno na: <https://www.unesco.org/en>, datum preuzimanja: 1. 3. 2019.

Biographical notes

Ivana Đorđev is a doctor of philological science (scientific field: Methodology of Serbian language teaching, Serbian language). She was the winner of the second prize from the Institute for the Advancement of Education in 2012; 2019. was included in *The Lexicon of creators in pre-university education*. Since 2016 she is a professor at the Preschool Teacher Training College "Mihailo Palov" in Vrsac (now the College of Vocational Studies for Preschool Teachers and Medical Nurses). So far published several monographs, more (hand)books for students and other publications and more than 80 research papers in various journals and proceedings. Actively participates in scientific conferences and in international projects, she is a peer-reviewer of several journals; also, she is the author and implementer of several professional development programs. All the relevant information regarding her scientific work and publications available at: <http://www.uskolavrsac.edu.rs/profesori/dr-djordjev-ivana/>.

Natasa Sturza Milic was born in Vrsac in 1970. He has graduated from the Faculty of Sports and Physical Education in Belgrade where she also obtained her master and doctoral degree. She is employed at the College of Vocational Studies for Preschool Teachers and Medical Nurses in Vrsac as a Professor of vocational studies for the subjects *Teaching Methodology of Preschool Children Physical Education, Applied Physical Education and Physical Activity and Health* which are held at both vocational bachelor and master studies. She is a member of the Council of the Preschool Teacher Training College and of the Editorial Board of the college publishing activity. She has published 13 books and 70 papers either independently or as a co-author. She has participated in numerous professional and scientific conferences both in the country and abroad, as well as in various project of national and international importance. She has been the author and lecturer in the in-service programs for professional improvement of preschool and primary school teachers for a number of years, currently she is the creator and implementer of an accredited program for professional development *Physical activity for the prevention of peer violence (in coauthorship, catalogue number 208.)* She has been engaged as an invited lecturer at pre-graduate, master and doctoral studies at the Faculty of Sports and Physical Education, Belgrade University. She lives in Vrsac, she is married and is a mother of two children.